տարվա համար ազգային աշխարհանդեսը կազմել և այդ նպատակով կարգադրող մասնաժողով էր նշանակված։ Բայց այժմ վրձնված է լեռնագել այդ գործը։ Մասագրութիւն կար առաջարկել անգլիական թագուհուն „աշխարհանդիսի պատուաւոր նախագահի“ կոչումը, բայց մասնաժողովի անդամներից շատերը ընդդէմ էին այդ մասագրութեան, որպէս զի դրանով յայտնէին իրանց անբարեսանութիւնը անգլիական կառավարութեանը։ Բերվեստի գործարանատերերը յայտնեցին, որ նրանք այդ դէպքում չեն մասնակցի աշխարհանդեսին, որ լեռնագվեցաւ։ Հենց այդ պատճառով։

ԵԳԻՊՏՈՍ

Եգիպտական խեդիվ Տեվֆիկ-փաշա անձամբ բաց արաւ Եգիպտական պատգամաւորների ժողովը, որ նրան շատ լաւ ընդունեց։ Ահա խեդիվի „գահական ճառը“, որ նա արտասանեց ժողովի բացման ժամանակ։ «Ա՛յն օրից, երբ ես բարձրացայ Եգիպտական գահի վրա, չափազանց ցանկացել եմ բանալ պատգամաւորների ժողով։ Բայց մեզ շրջապատող դժուարութիւնները մինչև այժմ արգելում էին այդ ցանկութեան իրագործմանը։ Այժմ այդ գործին ոչինչ չէ խանգարում և ես անձամբ բանում եմ ժողովի պարապմունքների առաջին շրջանը։ Իմ և իմ կառավարութեան բոլոր աշխատանքների նպատակն է, ինչպես ձեզ էլ յայտնի է, ապահովել մեր ժողովրդի բարօրութիւնը և պաշտպանել նրա շահերը ամենքի համար հաւասար արդարադատութեան և երկրի բոլոր բնակիչների ապահովութեան պաշտպանութեան օգնութեամբ։ Ահա այն նպատակը, որին ես ձգտում եմ։ Պրմութեան և առաջադիմութեան կողմնակից լինելով, ես հենց որ իշխանութիւն ընդունեցի, ընդարձակ այդ ճանապարհը։ Զեր պարտականութիւնն է օգնել ինձ այդ գործի մէջ։ Ես հաւատացած եմ, որ պատգամաւորների ժողովը ամբողջապէս կը նուիրվի հասարակական շահերի ծառայութեանը և ոչ մի քայլ չի շեղվի բարեմտութեան և ազատութեան ճանապարհից, որոնք անհրաժեշտ են առաջադիմական զարգացման համար։ Պարտներ, գեղջուկներ և հասարակութեան մեջ կոչվողվի Եգիպտոսի մէջ օգտակար վերանոգութիւններ մտցնել։ Ցոյս գնենք Աստուծոյ ողորմածութեան և նորին մեծութեան սուլթանի օգնութեան վրա։ Այդ ճառը միանգամայն հավանութիւններով ընդունվեցաւ, իսկ ժողովի նախագահը պատգամաւորների կողմից խեդիվին յարգանք և բաղդաւոր թագաւորութիւն ցանկացաւ։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՖԼԻՍԻՑ

—

Կ. Պոլիս, 19 դեկտեմ. 81

Մինչև տարատամ վիճակ ինչ պիտի ըլլայ վերջինս պարարքի հրամարանին հետերը։ Ոչինչ նոր այս մասին, ոչինչ սոսկալ կատաղութիւնը երրորդ անգամ պիտի հրատիրի պարարքերը վերջնական կերպով իսսելու համար հրամարանի իմաստով մասին։ Նիստը սրբազան չընդունելեց ամականեր այդ հրաւերը, յայտնի չէ թէ ինչ պատճառու կրնան թէ հիանեղ է վանան էֆենդի, խորհրդանդը արդարութեան գործոց նախարարին, նորա ներկայութիւնը անհրաժեշտ սեպած են պարարքի և նախարարի տեսակցութեան միջոցին։—Բայց այս պատճառը սեպիտ ենք պարարքեան։ Կառավարութիւնը կը փափաքի Ներսէս սրբազանի քաջալերելու և զայն յանդգնելու համար բրա. ինչ որ պէտք էր ընել։ Բայց թիւրը կառավարութիւնը չատ նախարար է դիւանագիտութեան մէջ։ Մեծ սխալ մը բրած պիտի ըլլար, եթէ գոնութեան անմիջապէս ընդունելեր Հայոց պարարքի հրամարանը։ Բայց եթէ Ներսէս սրբազանի հրամարանը կը մերժէ, չուզէր ասիկան առաջ երթալ, որով կարելի ըլլայ նորուն սրբազնութեանը իր հրամարանին ետ առնուլ։ Եւ կարելի էր կառավարութեան անմիջական գոնանակութիւնն տալ պարարքի պատանդներու։ Ոչ. զի ամոտ Բ. Գուռը իր քաղաքականութիւնը պատասխանած պիտի ըլլայ։

Պարարքի հրամարանին վրայ ուրան է սուլթանը գնա իր ներկայութեանը հրաւիրել։ Բայց Ներսէ բաւա հանուած է զանգիանը նա կենալ իր այս կանքին։ Պատի անձնական հայ բարեկամը նպատաստոր մեկնութիւն կուտան Ա. Նախարարի այս միջամտութեանն։ Ասանց բաժնին նպատակ սուլթանը ստանած է ներկր Ներսէս սրբազանի դէմ, այն համոզմամբ թէ հայոց պարարքը օտար քաղաքականութեան մը գործնին է։ Սուլթանը տեսակցութեան միջոցին խիստ յանդիմանական լեզու մը գործածելու դիտաւորութիւն ունի եղեր։

Պատի բաւա այս վտանգին առջեւն առած է հանգիստով իր տերը որ քաղաքականութիւնը կը պահանջի հայոց պարարքի հրամարանը մերժել, և թէ լուսացուն է որ այս հարցը արդարութեան գործոց նախարարը կարգարվել։—Միւս կողմանէ կրանն թէ այդ տեսակցութիւնը թէ որ տեղի ունենար, հետեւութիւնը չատ լաւ պիտի ըլլար։ Ներսէս սրբազան որ գայտուն կերպով կը խօսի, և թերեւէն կրնայ լաւ բացատրել իր մտքերը, կարող պիտի ըլլար ներգործել սուլթանին վրայ Արբազանը կարելի է յանգոյնը հանգել սուլթանը որ հայոց պահանջմունքներ չանայ բոլորովին հանգամանսանտոր։ Ասիկ բաւա գիտնալով որ Ներսէս պատրարքը կրնայ ազդեցութեանն ունենալ սուլթանին վրայ, այդ տեսակցութեանը արգելք եղած ըլլայ։ Այս երկու կարծիքներն ալ կրնան հաւասարապես ընդունելի ըլլալ։ Ի՞նչ Պատի միայն գիտէ թէ ինչու համար արգելից այս տեսակցութիւնը։

Ա. Նախարարը չատ ապահով է որ Ներսէս սրբազան անգամնանալի կերպով պիտի հրամարէ Իւր մի քանի մտերմաց բանի է, որոնց զի Նորա ալ տարաձեւ ուր որ անկէ. «Թէ հաւք պարտին մի չատ նուազ է մասնաւորեն քաղաքականութենէն հանկցող անձ պարարքը ընդունել և ոչ թէ կոչտ անձ մը։»—Զենք գիտեր թէ թիւրքերը կրնա բանալով թէ չը հանկանան Ներսէս սրբազան թէ պէտ խիստ կը խօսի երբեմն, բայց բազարաբանութեան օրենաց հանասակ չը հարմիր, և Պատի կուզէ մեզի որ սուրնանան իր ասելու։—Ֆասանեալին քաղաքականութենէն հանկցող անձ բանալով արդեօք նախնարարը այն միարը կուզէ յայտնել թէ հայոց պարարքը պէտք չէ արդեօք ըլլայ Բ. Գուռն ծրագրելուն, որչափ ալ անհնարելի ընլան անոնք հայ ժողովարդին։ Բ. Գուռը կուզէ որ հայոց պարարքը պարզապէս իրեն գործիք մը ըլլայ։ Զենք կարծեր որ Աբգ. ժողովը այսպիսի ընդարձիութիւն մը ընէ։—

Աբգ. ժողովոյ դիւանները ատենապետները պիտի գտնանին յառաջիկայ շաբթուն վերջնական որոշում տալու պարարքական հրամարանի մասին։ Հաւանական է որ առաջիկայ շաբթուան մէջ ձեվանի բաւա և Ներսէս սրբազան վերջին տեսակցութիւն մը ունենան։—Ոը խօսուի նաև Շերմանեան Զանդ եպիսկոպոսի վրայ իրրև կանքի պարարքական տեղապահութիւնն։

Այնուայ տաքիս անգրվական գիտցանեանան մեծ երեկոյթին պարարքը սրբազնը Ներսէս չէ գանուած. թէպէտ չորեքշաբթի առաւ խորհուրդը Ներսէս գտնուել էր։ Այդ երեկոյթին Ներսէս է եղած նորին սրբազան, ինչպէս նաև բաւական թուով հայք։—

Ասանա Վէֆիք բաւա տանանն հոս է։ Մի քանի անգանց հետ որ տեսակցութիւն ունեցած է, չատ նպաստաւոր կերպով խօսած է Ներսէս սրբազանի նկատմամբ, և յայտարարած է թէ Բ. Գուռը չարաչար կը սխալի պարարքի գործոց անհնարամեմութիւն տալով։ Վէֆիկ բաւա նորնալս յանգանդիներն յայտներ է որ կառավարութիւնը հայ ազգին յարգը չը ճանչնար։ Թիւրքերոյ գանանան ժողովարդոյ մէջ հայ է, բաւա է բաշան, որ ամենին ուելի երես կը ելեղիցնէ իր գանանան յատկութիւններովը, մասնաւորապէս ուսուցանեանամբ։» Վէֆիկ բաւա ամեն յոյսեր յայտնելէ յետոյ է որ կառավարութիւնը հայ ազգին յարգը չը ճանչնար։ Թիւրքերոյ գանանան ժողովարդոյ մէջ հայ է, բաւա է բաշան, որ ամենին ուելի երես կը ելեղիցնէ իր գանանան յատկութիւններովը, մասնաւորապէս ուսուցանեանամբ։» Վէֆիկ բաւա ամեն յոյսեր ունի որ իրաց արդի վրձանին մէջ ո՛ և է բարենպաստութիւն ներմուծել կարելի ըլլայ։—

Շարունակ

ՆԱՄԱԿ ՖՐԱՆՍԻԱՅԻՑ

—

Փարիզ, 25 դեկտեմբերի

Ձշմարտութեան ասած՝ այսպիսի երկպառակ լուսութիւնը սանի է բերում այն մարդուն, որը խոսասացել է յանսար թղթակցել իր սիրելի լրագրին և չորս-հինգ անգամ յետոյ հարց մի նամակ է գրուած։

Լուսութեան պատճառն այն էր, որ ես այս ժամանակամիջոցում գտնվում էի Փիլաս նահանգի մի գաւառական քաղաքում—Գրոլիսում։ Գնացած էի այնտեղ պանդագործութիւնը զորձնականապես սովորելու, որը վերը յիշած նահանգի համար—Հարստութեան առաջ արդիւ է։ Սրա մասին խոսասնում եմ խոսել ուրիշ անգամ ընդարձակորէն յարգելի ընթերցողների հետ սիրելի «Մշակի» միջոցով։ Նամակով կամենում եմ ընթերցողի ուշադրութիւնը դարձնել այստեղի զինեգործութեան վրա, որը, իմ կարծիքով բաւականին հետաքրքիր է։ Զեմ ուզում մտնել բոլոր մանրամասնների մէջ, այլ կը սխեմ հենց այն ժամանակից, երբ խաղողը նասնանցած է այն ատիճան, որ կարելի է գինի պատրաստել։

Փիլաս նահանգը լեռնոտ լինելով հետևապէս փոքր է չատ զով, այս պատճառով խաղողը հասնում է բաւական ուշ—մօտ սեպտեմբերի վերջերին։ Իր ժամանակին տեղական կառավարութիւնը յայտարարում է, որ խաղողկոցը կարելի է սկսել, որին, գիւղային տակաւորները մաքրած, պատրաստի գարան անհամբերութեամբ է սպասում։ Քաղաքապարապետութեան օրը գիւղային մտնում է իր ապրնի զոնդոցը կապած, մանգալիքը ձեռքին և փայտեայ զոլը առաջը, որի մէջ հաւաքում է ամեն մի ոսկրոյ և ամեն մի հասկի խաղողի, երբ մի քանի զոլեր ապրնի լցան են, այն ժամանակ բոլորը զասավորվում են մի մեծ կիրոյի մէջ։ Մի մարդ կանգնած է միայն նրա համար, որ մեծ կիրոյը չարակի և ամանի ապրուց զուրս ասարատ հատկէնա—égrener։ Աւելի պարզ ասած. ապրուց զուրս գրված է մի մեծ ամանում, որը ներքեն կոզմից, բերանից սկսած մօտ սանտ. Ս. հինգ սանտիմետր խոշորնեանց, պատած է բաւականին հատ կամարով, այս կամարը կազմած է իր վրա մի բոլորակ տախտակ բաղմաթիւ ծակերնիկներով։

Մարդը գասարկելով իր չարակը ծակատամի տախտակի վրա, սկսում է խառնել սնանչելս սրապ, որ մի քանի բոպէից յետոյ բոլոր հատիկները թափվում են յատակի վրա. ամա այս զործողութիւնը կոչվում է հատկէ—égrener։

Խառնելու ժամանակ, ի հարկէ, հատիկների հանարեա մի նրբորդ մասը թափվում է, որից զատանում է քաղցուն—մասար երբ արդէն ասարատ լցվում է, այն ժամանակ բոլորը զասարկվում է գնտասարատ գանվող մեծ տակառի մէջ մնացած հատիկները առանց հանելու, որոնց վերի բերանը բաց է մնում մինչև գնտասարի վերջը, որի ժամանակ խաղողի հատիկը ապրիում են բոլորովին կամ մասամբ նայելով գնտասարի ինչպէս ուժեղ է եղել։ Որոմնեան, ինչպէս վերը յիշեցի, երկրորդ բաւականի զով է և չատ անգամ ձմեռը փաղանաս է լինում, այս պատճառով յանսար գնտասարի թերի է մնում, այսպիսի հանգամանքներում գիւղացին վառարանով տաքացնում է իր գնտասարը և գինին հանում է ցանկացած դրութեանը։

Մարիսի սեղրերում, գոյացած գինին գասարկվում է այլ տակառներում, իսկ սարդն հատիկները և մրուքը հանվում է և մասնէլի տակ հանվելով. բոլոր այս գործողութիւնը վերջացած՝ մնացած չէնչեց պատրաստում են օղի, որը բաւականին լաւ և տեղացիներին սիրելի խմիչք է։ Այստեղի գինեգործը, առնասարակ, նշանակոր չեն բացի նրնասից, որոնց մասին սրան եմ համարում մի քանի խօսք ասել. առաջինը որ կոչվում է Շատոտ-Շոյսեն, իսկ կարծիքով, Գրանսական ձեւական գինեգործ Բաքարէի կարելի է անուանել իր գեղեցիկ գինիս անարժեքի համի և գուրեանն հոտի. պատճառով երկրորդը կոչվում է vin de paille (յարդաց գինի) որի պատրաստելու ձեր բոլորովին այլ է Նա պատրաստելու եղանակը. խաղողկոցից յետ՝ բերանը ոսկրոցները փոտում են յարդի վրա և ապրվելա թողնում մինչ մարտի վերջը. այս ժամանակի մէջ մրցուում է խաղողը բաւականի ցուցա է ուտում, ինչպէս որ այլ ևս անընդունակ է գինուելու։ Ապրիլին քամում են և ուզղակի չիշերի մէջ լցնում, որ կարելի է երկար ժամանակ անվանգ պահել։ այս գինին քանի գնում է ամրանն բաւականում է պանդանելով մինչև քաղցր հան

Ի հարկէ, նկարագրութիւնս վերարերում է միայն փոքր կալատատարերին, որոնք, համարեա, պէտք չունեն գինեգործական մեքենաների և սեփական լաթոպատասարի, որպէսնեան գիւղացիք ամրան զարգասած են երկրագործութեան վերաբերող հասարակական զասավասութիւններ խելով և նոյն ատաքային վերարերող լրագիրներ կարդալով, որ եթէ իրենց գինին մի տեսակ վատվում է, խոյսն իրենք են զարմանում։ Բայց երբ գրոնը ուելի ծանր է և գիւղացու խեղքը չէ հասնում, այն ժամանակ նա գլուսում է այնպիսի մարդանց, (որոնք ամբողջ Ֆրանսիայում լլքն են) որ ուելի փորձառու և այդ բանը ուսումնասիրած են։ Մի խօսքով Ֆրանսիայում գիւղացին էլ զրկվում վայելել ամբողջ ապրուստ թափած քրտնքի գինը։

Բայց ինչ է անում հայ գիւղացին, երբ գինին վատվում է, եղը հիանդանում է կամ իր պտուղ մէջ երևում են զանազան մրջուններ և մէներ, որոնք անենայ կերպով ուշնամում են խեղդ գիւղացու ամրոջ ապրիւ-բերիքները վատկած դայտերը և այլն—ոչինչ, այլ այս բոլոր չարիքները ընդունում է իբր իր զորեան մեղքերի պատիժ և պատհասնաս։

Եւ ճշմարիտ, ինչ անէ խեղճը և ուր գիմէ խորհուրդ հարցնելու քանի որ ինքը բան չէ սովորել, իսկ իր շրջապատողները հասասարելս Բաղասարներ և Թիհնիներն են։ Մենք սովորեմն ենք չենել մեզ համար միշտ գեղացուն զասասարտել առանց աչ և ձախ նայելու։ ասելով որ մեր գիւղացիք առաջադիմութիւն չեն անում, նորութիւն չեն մտցնում իրենց արտերի մէջ և այսպիսի շատ ծակ փիլիսոփայութիւններ։ Այսպէս խօսողները բոլորովին չեն ուզում փոքր և չատ մտածել և հասկանալ, որ նորութիւն մտցնելու և առաջադիմութիւն անելու համար, պէտք է մարդ իր արտնեան վերարերող նոր բան տեսնի, գրքեր և լրագիրներ կարդալ և հասարակական զասասասութիւններ լսել. այն ինչ մեզանում ոչ երկրագործական գրքեր կան և ոչ լրագիրներ, իսկ հասարակական զասասասութիւններ ևս Աստուած տայ։

Հիմա թերեւ իրենց մի հարց է առաջադրվում թէ՝ ինչ են չինում այն պարտեզները, որոնք թէ Զասասասանում և թէ արտասահմանում երկրագործութիւն են սովորել. ինչու զասասասութիւն չեն անում, ինչու. ժողովրդին հասկանալի լեզում լսելվանեներ չեն հրատարակում, հապա էլ ինչու համար են սովորել այդ գիտութիւնը, եթէ ոչ գործադրելու։ Մարդ շատարում է, երբ պարանի անհերելի կամաստ մեռելութեան և անշարժութեան վրա է մտածում։

Հայ ուսանողութիւնը սարսափելի պատիր է նեղիպայացնում. վերարդանալով հարցնելը չէ պատրաստ այն բանով ինչ որ սովորել է։—այլ բարոյվին մի այլ գործով, որի մասին կարելի է ասել հասասասասելս, չի էլ մտածել։ Ցեմնում ես, յանկարծ մի մարդ որ փատասան է մանկավարժական ասանարի է հրատարակում, երկրագործութիւն է ասարտել։ Թիֆլիս և Պետերբուրգ ծնաման երկանա. գարգեներում տեսչութիւն է անում և այսպիսի շատ տարբերնակ բաներ։ Որոմնեան իսկը երկրագործութիւնի վրա է, այս պատճառով գասնում եմ դէպի մեր երկրագործները և հարցնում թէ—պարոնեներ, ասացէք իմոյնեմ, ինչ կապ կայ մանկավարժութեան, որը չէք սովորել և երկրագործութեան մէջ որը սովորել էք, որ երկրորդը հոգում ասարիեում էք պարապում. մինչ անասնաբուծութիւն, չիրամասարութիւն, գինեգործութիւն և այլն գիտնեալով—թէև մեզ բոլորովին յայտնի չէ թէ գիտէք, թէ ոչ—կարող էք օրինորներ և մանուկներ դասասարել։

Ասենք թէ ժողովուրդը զեռ ապէտ է հարիւ պասնեկներ պրպտելու գիտութեան մասին և տեսուչ ու մարտաներ է նշանակում հենց ա-ռաջին պատասողին. բայց մինչ իրենք չեն ըզգում, որ իրենց գործը չէ և մանավանդ հասասը է չարն են գործածում Ադաքսի վարձատրը միայն անասնաբուծիան կարելի է անուանել և ոչ ուրիշ։

Հիմա կամենում եմ խօսել այստեղ պատասած մի քանի անգերի մասին, որոնք դարձրին իրենց վրա տեղիք ամենայն լրագրողների և հասարասաց ուշադրութիւնը։ Այս հարցերից ամենանշանաւորը պարսն Հանրի-Բուշֆիլի դատն էր, որը ամբողջ լրագրողներ ցնցել և ապշեցնելու մէջ մտնեց։ Ահա բանը ինչումն է։ Ֆրանսիական կառավարութիւնը վերջանակ լրագրողներին պատուելու և պատնեշ միայն բարականանալու յանկարծ Ֆուլեար գրաւեց իր զրքերով. այստեղի անհայտ և արմատական լրագիրներ խիստ կերպով դատա-